

Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomiteen
Møte torsdag den 27. april 1950 kl. 10.00.

Møtet ble ledet av formannen, F i n n M o e .

Til stede: Hambro, Klippenvåg, Konrad Knudsen, Lavik, Moseid, Sven Nielsen, Selvik, Strøm, Torp, Utheim, Neri Valen, Johan Wiik, Natvig Pedersen, Kjøs, Bratteli, Friis, Hegna, Lothe, Smitt Ingebretsen, Vatnaland.

Dessuten var tilstede fra Utenriksdepartementet utenriksminister Lange, utenriksråd Skylstad, ekspedisjonssjef Anker og byråsjef Colban.

Formannen: Dette møte er sammenkalt fordi utenriksministeren har ønsket å gi, som det står i innkallelsen, *en redegjørelse for visse spørsmål i forbindelse med handelen med Øst-Europa.*

Jeg gir da ordet til utenriksministeren med det samme.

Utenriksminister Lange: Som komiteens medlemmer sikkert vil huske, var det under forhandlingene om den tosidige våpenhjelpavtalen fra amerikansk side opprinnelig foreslått en artikkel VII som skulle inneholde en formell forpliktelse til samordning hvor der gjaldt handelen med strategiske varer i forhold til Øst-Europa. Etter samlet henstilling fra alle de europeiske deltakerland ble den paragrafen sløyfet i avtalen mot at en i realiteten erklærte seg villig til et slikt samarbeid. Dette er jo ikke noen ny sak, men den får etter hvert større og større betydning, og jeg har derfor gjerne villet gi komiteen her en samlet oversikt over hvordan denne sak har utviklet seg.

Den går tilbake til den gang da den amerikanske kongress vedtok loven av 1948 om økonomisk samarbeide. Der heter det at administrasjonen for hjelpearbeidet i Europa skal innstille leveransene av en hjelpevare dersom det europeiske mottakerland bruker denne amerikanske vare til produksjon av slike varer for salg til Øst-Europa som amerikanske firmaer ikke selv har tillatelse til å eksportere til de samme mottakerland. De varene som berøres av den amerikanske eksportkontroll er slike som Sovjet-Samveldet er særlig avhengig av og må importere fra landene i vest for å kunne bygge opp sitt krigspotensial.

I de bilaterale avtaler som de Forente Stater inngikk med landene i Vest-Europa i 1948 om hjelpeprogrammet, bl.a. også i avtalen med Norge, er det henvist til den amerikanske lov av 1948 uten at det direkte er pekt på bestemmelsen om eksportkontroll. Men med utgangspunkt i eksportkontrollbestemmelsen i loven har utsendingene fra ECA – altså fra den amerikanske hjelpeprogramadministrasjonen – til de forskjellige land som har sluttet seg til det europeiske gjenreisingsprogram, reist spørsmål om kontroll med de varer som disse land selger til Øst-Europa. I slutten av september 1948 fikk således handelsministeren en henvendelse fra Mr. Staley som da var sjef for denne Marshall-misjonen, som man pleier å kalle det her, i Oslo. Mr. Staley overrakte de lister som de amerikanske myndigheter har satt opp over slike varer som en er forsiktig med når det gjelder salg til Sovjet-Samveldet og

andre land i Øst-Europa, og han sa at han håpet at Norge ville føre samme politikk som De Forente Stater på dette område.

Amerikanerne deler de såkalte strategisk viktige varer inn i to grupper, idet de varer som føres opp på den såkalte Liste 1A. overhodet ikke skal kunne selges til de østeuropeiske land. Andre varer, som står oppført på Liste 1B. skal kunne selges i begrenset utstrekning, idet en vil hindre at landene i Øst-Europa legger seg opp et kriselager ved forsert import.

De overrakte amerikanske lister ble gjennomgått av de norske faginstanser, som kom til det resultat at de fleste av de oppførte varer ikke hadde noen betydning for Norge, enten fordi de ikke produseres her i landet, eller fordi de ikke tidligere har vært eksportert til landene i Øst-Europa, så det derfor heller ikke var aktuelt å ta opp en ny eksport. For et par av de oppførte varers vedkommende gjorde der seg imidlertid betenkeligheter gjeldende. Således var på den tiden ferrolegeringer oppført på Liste 1A. Norge selger som kjent årlig en del ferrokrom og ferrosilisium til Tsjekkoslovakia og også til Polen, og en stans i denne eksport kunne få følger for samhandelen med de nevnte land, med fare for at vi måtte unnvære betydningsfulle jern- og stålleveranser fra Tsjekkoslovakia og den viktige kullimport fra Polen. I det norske svar som ble overrakt Mr. Staley, begrenset en seg derfor til å fastslå at Norge og De Forente Stater har samme interesser når det gjelder å begrense Øst-Europas krigspotensial, og at en derfor var villig til å samarbeide om den politikk som amerikanerne fulgte på området. Norge ville i samsvar med dette ikke øke eksporten av noen av de oppførte, strategisk viktige varer til Øst-Europa. Vi sa ikke noe mere enn at vi ikke skulle eksportere noe *mere* i fremtiden enn vi hadde eksportert hittil.

Siden denne meddelelsen ble gitt Mr. Staley i september 1948, har det foregått et uformelt samarbeide om eksportkontrollen med de Forente Stater ved muntlige drøftelser mellom Handelsdepartementet og ECA-misjonen i Oslo. Fra amerikansk side har en etter hvert gjort de norske myndigheter kjent med hvilke varer som Sovjet-Samveldet og de tilknyttede land hadde mangel på og hvilke tidligere mangelvarer som Sovjet-Samveldet gjorde seg selvforsynt med – vel å merke varer av strategisk betydning, det gjelder ikke annet. Således ble det meddelt at landene i Øst-Europa ikke lenger syntes å ha det samme behov for import av ferrolegeringer, og denne varegruppe ble i samsvar med dette overført fra Liste 1A. til Liste 1B.

Hva angår Norges stilling til kontrollen har det vært anerkjent at våre inngåtte handelsavtaler med landene i Øst-Europa skulle oppfylles, også om avtalene forutsatte eksportkvoter for de varer som var ført opp på Liste 1A. På den annen side har en unngått at det ble ført opp kvoter for slike varer i de avtaler som ble inngått *etterat* samarbeidet med amerikanerne om disse spørsmål kom i stand.

Parallelt med det bilaterale samarbeid som de Forente Stater drev ved kontakt med de enkelte europeiske land gjennom ECA-misjonen, tok de Forente Stater opp spørsmålet om utarbeidelse av en *felles europeisk politikk* på det samme område. Storbritannia og Frankrike ble anmodet om å utarbeide utkast til felles europeiske lister som skulle svare til de amerikanske lister 1A. og 1B. Slike listeutkast forelå i

april 1949 og ble gjenstand for drøftelse i Paris mellom representanter for de faste delegasjoner til Organisasjonen for europeisk økonomisk samarbeide fra Storbritannia, Frankrike, Holland, Belgia og Italia i første omgang. Norge og Danmark ble bedt om å være med på disse drøftelser i november 1949. Sverige og Sveits har også vært bedt om å slutte seg til den «konsultative gruppe» som således var dannet, men avslo å delta. Vest-Tyskland er senere blitt bedt om å delta og har tatt imot innbydelsen. Derimot er hverken Portugal eller Tyrkia blitt anmodet om å slutte seg til gruppen, og heller ikke Østerrike, hvis posisjon ble ansett for å være for utsatt på grunn av den okkupasjon landet fremdeles er gjenstand for.

Den konsultative gruppe i Paris, hvor vi altså nu er med siden november 1949, har et begrenset mandat. Som navnet innebærer, er dens arbeide bare av rådgivende art. Den skal studere den eksport som foretas fra den vestlige verden til Øst-Europa med henblikk på å oppnå en ensartet og effektiv politikk når det gjelder kontroll med de strategisk viktige varer. For å sikre mot ekstraordinært store oppkjøp av slike varer, spredt på de enkelte land, skal deltakerne i gruppen utveksle informasjon om de leveranser som det måtte bli gitt tillatelse til av varer som er oppført på listene, altså i realiteten en gjensidig informasjonspolitikk.

Gruppen skal holde møte når det er ønskelig eller om lag en gang i kvartalet. Gruppens daglige arbeid skal utføres av en såkalt Koordinasjonskomite, som består av tjenestemenn fra medlemslandenes ambassader i Paris eller fra delegasjonen til OEEC. Når det er hensiktsmessig, nedsetter Koordinasjonskomiteen egne arbeidsutvalg, som utreder særlige tekniske spørsmål. I praksis har det vist seg at Koordinasjonskomiteen holder møte om lag en gang i uken.

Spørsmålet om formell norsk tilslutning til gruppen fikk særlig aktualitet i november ifjor, da oppfordringen kom. Det var samtidig med at vi førte forhandlingene om våpenhjelpavtalen. Det første amerikanske utkastet til avtale hadde som jeg nevnte en artikkel VII som i hovedtrekkene gikk ut på at de to regjeringer i felles interesse ville rådslå med hverandre om de nødvendige skritt til å gjennomføre en effektiv kontroll med eksporten av krigsviktige materialer, utstyr og tekniske data. Fra norsk side – og her hadde vi de fleste andre europeiske statene med oss – sa vi fra at vi i og for seg godt forsto betydningen av at det ble etablert en viss samordning med kontrollen med eksport av visse varer, men at det ikke var noen grunn til å ta opp dette spørsmål i forbindelse med våpenhjelpavtalen. Spørsmålet om eksportkontroll var allerede til behandling av den konsultative gruppe i Paris.

Det ble gitt formelt uttrykk for det norske standpunkt i et brev som vår sendemann til den Europeiske økonomiske Samarbeidsorganisasjon, minister Skaug, sendte ambassadør Harriman om saken. Brevet konkluderte med at det var unødvendig å ta med særskilte bestemmelser om eksportkontrollen i den bilaterale avtale, idet Norge var rede til å samarbeide om samme sak innenfor rammen av den Konsultative Gruppe. Amerikanerne frafalt etter dette ønsket om å få med denne artikkel VII i den bilaterale våpenhjelpavtalen.

På samme tid – altså i november ifjor – ga minister Skaug en offisiell meddelelse til formannen for Gruppen, som da var den franske representant

Alphand, om at Norge var enig i den arbeidsordning en var kommet frem til i Paris. Norges faste delegasjon til OEEC, som har representert Norge i Gruppen, har imidlertid fått instruks om å søke å holde samarbeidet så uformelt som mulig. I samsvar med dette har man fra norsk side uttalt seg mot opprettelsen av et permanent sekretariat med eget kontor for Gruppen. Etableringen av et slikt fast apparat ville jo uunngåelig øke risikoen for lekkasje om arbeidet til Øst-Europa. Spørsmålet om eget sekretariat og kontor er foreløpig skrinlagt. Den norske delegasjon har videre fått instruks om å søke unngått at nye varer blir ført opp på de lister som er utarbeidet i Paris.

Den konsultative Gruppens lister I og II faller ikke helt sammen med de tilsvarende amerikanske lister 1A. og 1B. Gruppens lister er således adskillig mindre omfattende. Fra amerikansk hold er det foreslått tilføyelser slik at en skulle få med de europeiske varer som Sovjet-Samveldet og landene i Øst-Europa er særlig interessert i for oppbygging av sin krigsmakt. Imidlertid er det fra flere av medlemslandene i Gruppen reist innvendinger både mot tilføyelser som er foreslått fra amerikansk side, og mot visse varer som står på den britisk-franske liste av april 1949. Disse varer, som det således er reist innvendinger mot, er ført opp på en egen liste III, som nå er gjenstand for behandling, med henblikk på å bringe på det rene om ikke varene på liste III kunne overføres enten til Liste I, som svarer til den amerikanske liste 1A. – hvor man skal se å unngå enhver eksport – eller til liste II, som svarer til Liste 1B., hvor man bare skal sørge for at eksporten ikke får preg av en forsert lagringsimport fra de østeuropeiske lands side. Foreløpig inneholder ikke Gruppens lister I og II noen varer som har spilt særlig rolle i norsk eksport til Øst-Europa.

Tankskip og fangstfartøyer for hval er nylig ført opp på liste I, men dette må sies å være ønskelig ikke bare ut fra norske sikkerhetsmessige hensyn, men også ut fra rene skipsfarts- og hvalfangsthensyn.

På den amerikanske Liste 1A. – altså ikke på den felles-europeiske – ble det imidlertid i november 1949 oppført molybdenglans og molybdenkonsentrat, som produseres i Norge. Hele den norske produksjon har siden krigen vært eksportert til Sovjet-Samveldet. Det kan høres meget, men det er meget begrensede kvanta. Det har svinget mellom 100 og 150 tonn i året, så store mengder har det ikke vært, men det har vært hele den norske produksjon som har vært eksportert til Sovjet-Samveldet, og det er nå sannsynlig at landene i Øst-Europa lider av en meget følelig mangel på molybden, som inngår som et verdifullt legeringsmetall i krigsviktige ståltyper. I det siste år har imidlertid produksjonen av molybdenkonsentrat i Norge ligget nede, idet de oppfarte malmganger i Knaben Molybdengruber er tømte. Nye oppfaringsarbeider er satt i gang, men ifølge opplysninger fra selskapet er det usikkert om de vil gi et så godt resultat at driften vil bli satt i gang igjen. Under henvisning til at driften nu faktisk er innstilt, har Utenriksdepartementet i slutten av forrige år avvist sovjetiske henvendelser om nye molybdenleveranser. Det har ikke vært presset ytterligere på saken fra sovjetisk side under de handelsforhandlinger som fant sted i Moskva ved siste årsskifte.

Knaben Molybdengruber eies av et svensk selskap, som er interessert i å kjøpe molybden for produksjon av visse ståltyper som blant annet eksporteres til Sovjet-Samveldet. Slike stållegeringer er imidlertid også oppført på den amerikanske liste 1A., og det er trolig av den grunn at Sverige er blitt nektet amerikanske eksportlisenser for kjøp av molybden fra U.S.A.

Spørsmålet om molybdeneksport til Sverige illustrerer ett av de tekniske problemer som er gjenstand for behandling av den konsultative gruppe, nemlig transittproblemet. Etter hvert som virkningen av eksportkontrollen med strategisk viktige varer begynner å gjøre seg gjeldende i Øst-Europa, må en nemlig vente at det vil bli gjort forsøk på å omgå kontrollen ved å dirigere leveransen fra produksjonslandet via et tredje land, der kontrollen ikke er så effektiv, og hvorfra varen så kan nå mottakerlandet i Øst-Europa. Det har allerede forekommet eksempler på slike forsøk på omgåelse. Man behandler for tiden i Paris spørsmålet om hvorledes denne kontroll med transitt skal gjennomføres. Det er allerede nå klart at kontrollen både må foregå ved kilden, altså i produksjonslandet, og dessuten så langt råd er også i transittlandet. Kontrollen med transitten vil altså for det første bety at man i Norge så vidt mulig sikrer seg mot at norske varer som måtte stå på listene, blir videresendt østover fra for eksempel Sverige, Sveits eller Tyrkia. Man må med andre ord i størst mulig utstrekning bringe varens endelige bestemmelsessted på det rene før eksportlisens gis på slike varer.

Det effektive kontrollapparat som er opprettet i Norge i forbindelse med eksport- og importreguleringen, skulle gjøre det mulig å gjennomføre bestemmelser på dette område på en relativt betryggende måte.

Videre er det forutsetningen at Norge påtar seg et ansvar for at de varer som er oppført på listene og som innføres i Norge, ikke selges videre til Øst-Europa. En slik bestemmelse vil ikke bety synderlig meget for Norge, men i land som Danmark og Nederland der transithandelen har stor betydning og der det er opprettet frihavner uten tollkontroll med eksport og import, vil transittbestemmelsene få stor betydning.

Som sagt har man gjort forsøk på å trekke Sveits og Sverige inn i samarbeidet i Paris om eksportkontroll med strategisk viktige varer. Det er nemlig klart at så lenge viktige industriland står utenfor samarbeidet, vil det lide av en alvorlig svakhet, og flere av medlemslandene har i sine tilsagn om samarbeid gjort det avhengig av at en sikrer seg en ensartet og effektiv politikk fra de land som teller produksjonsmessig sett når det gjelder de berørte varer. Selv om Sverige og Sveits ikke deltar i gruppens arbeid, er det imidlertid på det rene at disse land til en viss grad følger samme retningslinjer som gruppen, idet de i egen interesse mener de bør unngå å ta skritt som skader deres gode forhold til De Forente Stater.

Forholdet til Jugoslavia har vært gjenstand for særlig behandling i Paris. Det er slått fast at kontrollen med varer for eksport til dette land kan gjennomføres vesentlig lempeligere enn når det gjelder Sovjetsamveldet og dets allierte. Men for kontrollens skyld og ikke minst for muligheten av transitt, er det enighet om en utveksling av opplysninger om hva som skipes til Jugoslavia av krigsviktige varer.

Med det første vil man i Paris drøfte hvilken politikk Gruppen skal følge overfor Finland og Østerrike. Det har vært antydning at den ordning en er kommet frem til når det gjelder Jugoslavia, skal legges til grunn. En vil fra norsk side søke å holde Finland utenfor kontrollbestemmelsene, men en må regne med at flertallet i Gruppen vil være stemt for et løst kontrollsystem med periodisk rapportering til Koordinasjonskomiteen om hvilken eksport de enkelte land har tillatt av strategisk viktige varer også for Finnlands vedkommende.

Det har hatt særlig stor betydning at Vest-Tyskland deltar i arbeidet i Paris. Industrien i Vest-Tyskland har tradisjonelt avsatt en stor del av sin produksjon i Øst-Europa, og en eksportsperre for strategisk viktige varer ville på mange punkter være illusorisk, dersom Vest-Tysklands industri kunne levere fritt til landene i Øst-Europa. For den tyske industri kan imidlertid eksportkontrollen komme til å bety en alvorlig påkjenning, og det har vært pekt på at en kan vente politiske uroligheter dersom kontrollen skulle føre med seg en økning av den allerede store arbeidsløshet i den vest-tyske forbundsrepublikken.

Norges interesse av en handel med Øst-Europa er relativt sett vel så stor som Vest-Tysklands, men den ligger på et annet plan, ikke på eksportsiden først og fremst, men på importsiden. Riktignok utgjør saltsildeksperten til Øst-Tyskland, Polen og Sovjetsamveldet en stor del av den totale utførsel av denne vare fra Norge, og en stans i denne handel ville være meget følelig for den befolkningsgruppe som beskjeftiger seg med saltning av vintersild. Men den vesentligste norske interesse i handelen med Øst-Europa ligger på importsiden. En meget betraktelig del av vårt kornforbruk har etter krigen vært dekket ved import fra Sovjetsamveldet. De varer som årlig leveres fra Sovjetsamveldet, har i gjennomsnitt hatt en verdi på over 100 millioner kroner, og er nesten samtlige av det slag som betegnes som dollarvarer, det vil si varer man ellers bare kan skaffe mot betaling i dollar. Det har derfor vært Regjeringens politikk å bygge ut handelen med Øst-Europa for på denne måte å bidra til løsning av vårt dollarproblem.

Siden årsskiftet 1949/50 har en imidlertid kunnet merke en omlegning i Sovjetsamveldets handelspolitikk overfor hele Vest-Europa. Under handelsforhandlingene med samtlige vest-europeiske land som har hatt utsendinger til Moskva i de siste måneder, har de sovjetiske myndigheter reist slike krav at forhandlingene uten unntagelse har ført til brudd eller er stanset opp. Overfor Norge, hvor vi på et tidspunkt i begynnelsen av februar hadde fått ett tilbud som nesten falt sammen med vårt, og som vi øyeblikkelig aksepterte, kom det, etter at vi hadde akseptert dette sovjetiske tilbud, krav om en 10-dobling av fjorårets kvantum for aluminiumeksporten til Sovjetsamveldet fra 1 tusen tonn til 10 tusen tonn, enda det under forhandlingene som hadde gått forut, var gjort ganske klart at det aller meste det overhodet var mulig å oppdrive av aluminium for eksport til Sovjetsamveldet av norsk produksjon, var 1.500 tonn. Det vil altså si at det ble stilt et krav som man fra Sovjetsamveldets side visste det var umulig å godta fra norsk side. Men det er ikke bare vi som har hatt slike opplevelser. Sverige og Finland som jo er utenfor Atlanterhavspakten, og også utenfor samarbeidet i den konsultative gruppe i Paris, har hatt helt parallelle opplevelser under sine

underhandlinger i Moskva som vi har hatt. Derfor er det mulig, og man må i hvert fall regne med som en eventualitet, at man nå står overfor en lignende situasjon for handelen på Sovjetsamveldet, som meldte seg i 30-årene, da den norske eksport til Sovjetsamveldet i perioden fra 1932 til 1936 årlig ble nedskåret til det halve, slik at den fra å ha hatt en verdi av over 32 millioner kroner i 1932, etter hvert ble redusert til en verdi av under 2 millioner kroner i 1936 uten at en kan legge skylden for denne utvikling på den politikk Norge fulgte i de årene. Det er klart at en slik årlig svikt på 50 % i eksportmulighetene til det russiske marked hadde meget alvorlige følger for de næringsgrupper i Norge som arbeidet på markedet i Sovjetsamveldet. Den usikkerhet som en etter dette må ta i betraktning når det gjelder handelen med Sovjetsamveldet, minsker den verdi som man kan tillegge denne samhandel på lang sikt, og gjør det for så vidt mindre betenkkelig å påta seg forpliktelser når det gjelder eksportkontroll som kunne tenkes å føre til friksjoner med Sovjetsamveldets myndigheter på det handelspolitiske område. Den norske representant i den konsultative gruppe har imidlertid pekt på den helt spesielle betydning som samhandelen med Øst-Europa og særlig Sovjetsamveldet har for Norge, og har fremhevet at kontrollen må føres på en slik måte at den minst mulig skader vårt varebytte med landene i Øst-Europa. Fra amerikansk hold har en også vist forståelse for vår spesielle stilling, og det er klart at det samarbeid som Norge er gått med på i Paris, ikke hindrer Regjeringen i å vurdere hvert enkelt spørsmål vedrørende eksportkontrollen, som måtte dukke opp i vårt handelspolitiske forhold til Sovjetsamveldet, og overveie hvorvidt den mulige styrkelse som eksporten av vedkommende vare måtte føre til for Sovjetsamveldets krigspotential, står i rimelig forhold til det økonomiske offer det kunne bety for Norge dersom en steil norsk holdning i vedkommende spørsmål skulle sette hele samhandelen med Sovjetsamveldet i fare.

Professor Gunnar Myrdal som nylig var her, fortalte at han i forbindelse med de forhandlinger som i sin tid ble tatt opp innenfor den europeiske økonomiske organisasjon under F.N., som han er sekretær for, nå skulle til Moskva for å prøve å få greie på hvordan den russiske handelspolitikk og de øst-europeiske lands handelspolitikk overfor Vest-Europa er lagt opp. Innenfor disse forskjellige komiteer og underkommisjoner i Genève har utviklingen i det siste års tid vært den at man fra øst-europeisk og russisk side overhodet ikke har vært villige til å innlate seg på noen reell diskusjon, man har bare sagt rent prinsipielt at så lenge det overhodet føres en diskriminerende politikk av noen art fra de vest-europeiske lands eller fra Amerikas side overfor Øst-Europa, vil de ikke inn på noen diskusjon av mulighetene for en utvidelse av den øst-vestlige handel i Europa i det hele tatt. Det er jo et standpunkt som de vel må vite da bare kan føre til at alle samtaler går i stå, og Myrdal skulle nå derbort i begynnelsen av mai for å undersøke om det fantes noen mulighet for å få dem til å modifisere det standpunkt (som han vurderte slik at det er rent propagandistisk bestemt), først og fremst for på den måte å se om en kunne komme over til en modifikasjon ved gjensidig lemping. Fra amerikansk side hadde det overfor ham vært antydnet at de skulle med velvilje se på lempninger i denne politikk, fordi alle jo er klar over at en stans i handelen mellom Vest-Europa

og hele det område som Sovjetsamveldet har kontroll over, vil forverre Europas betalingsproblem ganske vesentlig. På den andre siden er det kanskje nettopp det som ligger til grunn for at man har under overveielse fra sovjetisk side å avvikle i størst mulig utstrekning handelen på Vest-Europa, idet man der har sett antydninger i artikler i ledende kommunistiske tidsskrifter om at det kan jo ikke være av noen interesse for Sovjetsamveldet eller de øst-europeiske land på noen måte å hjelpe Vest-Europa til å greie sitt dollarproblem. Det hele henger således til syvende og sist sammen med den politiske spenningen mellom øst og vest. Fortsetter den å øke som den har gjort i de siste ukene, er det liten utsikt til at det kommer noen handel av større omfang i gang. Viser det seg mulig å nå frem til et forhandlingsgrunnlag i all fall på visse felter, kan det godt tenkes at den russiske politikk, som vi nå har inntrykk av er oppe til overveielse på aller høyeste hold, kan bli myket opp, hvor det gjelder disse ting.

Formannen: Jeg takker utenriksministeren for redegjørelsen.

Hambro: Jeg vil be om at vi kan få adgang til å få en gjenpart av utenriksministerens foredrag. Det har jo vært av den aller største interesse for oss alle og vi er takknemlige for de opplysninger vi har fått, men vi kan jo ikke drøfte dem eller komme med de spørsmål de måtte gi anledning til uten å ha fått anledning til å gjøre oss nærmere kjent med stoffet.

Det var imidlertid et enkelt forhold jeg gjerne ville berøre – jeg har hatt anledning til å nevne det flere ganger i utenrikskomiteen i de siste år. Det er spørsmålet om molybdeneksporten. Jeg føler meg ikke tilfreds med den fremstilling som er gitt, rent saklig, av dette problems stilling. Det faktiske forhold er vel det at den kontraktmessige forpliktelse vi hadde til å levere molybden til Russland ble oppfylt, og at grubene nektet å produsere mere for Russland. De er jo i en eiendommelig stilling. Grubenes norsk styre er et meget godt styre sett fra norsk synspunkt, og grubenes hovedeiere er meget slette eiere sett fra norsk synspunkt. Knaben Gruber tilhørte Centralbankens bo, og man søkte å få et norsk selskap til å kjøpe aksjene i Knaben som var praktisk talt den siste post under Centralbankens avvikling. Der ble gjort forsøk på å få en gruppe, hvis hovedinteressent den gang var Johan Ludvig Mowinckel, til å kjøpe den, men den bergenske gruppe sa nei. Så ble aksjemajoriteten i Knaben kjøpt av Axel Johnson, som aldri har vært noen venn av Norge og aller minst var det under krigen, og hans utøvende mann i Norge ble hr. Ericsson, som heller aldri har vært særlig norskvennlig.

Imidlertid er forholdet det at eksporten til Russland er stanset, grubene har nektet å produsere for Russland. På den annen side har det vært tilkjennegitt for grubene – ihvertfall oppfatter de det selv slik – at de ikke får lov til å selge til noen av de vesteuropeiske land, hvor der er marked nok for det, fordi det ville skape misstemning i Russland, og de har derfor drevet visse oppfaringsarbeider. De har så gjennom de folk som har representert Utenriksdepartementet fått oppfordring til å nedlegge grubene og stanse dem helt ihvertfall i noen år, inntil de politiske forhold

blir mindre spente enn de er i dag. Det vil bety ruin for Fjotland og vil være en meget slem sak for hele Vest-Agder fylke.

Det har, etter hva grubenes folk sier, vært drevet en nokså markert russisk spionasje omkring grubene. Den russiske handelsutsending og hans folk har flere ganger forsøkt å komme inn på området og gjøre sine iakttagelser. Det har vært dem nektet av grubenes vedkommende som har vakt der. Men de påstår at der passes meget nøye på at de ikke trer i forbindelse med andre interessegrupper. Og vi har jo tidligere, før den avtalen med Russland, var oppfylt, ikke kunnet levere til Sverige som det har vært tale om under handelsforhandlinger med Sverige tidligere.

Det kan naturligvis være slik at vår stilling er sådan at vi mener at det vil være risikabelt å la grubene være i gang og levere molybden til andre. Der er i dag et meget sterkt behov for molybden rundt om i Europa og i Amerika og der er ingen vanskeligheter ved å få solgt i dag, men vi har altså vanskeligheter med å få eksportert. Spørsmålet vil sikkert bli akutt i Vest-Agder, likesom det vil bli meget akutt for den kommune hvis liv i dag er vesentlig avhengig av Knaben Gruber. Jeg synes det ville være lite gledelig om en av de få molybdenkilder i Vest-Europa skulle bli stengt og vi ikke skulle kunne fortsette arbeider der som ville være av noen betydning. Men det er klart at det berører hele det vanskelige kompleks som utenriksministeren har rullet opp for oss, og at det forsåvidt vil kunne ha en ganske stor betydning.

Jeg vet ikke hva man i tilfelle vil gjøre med arbeidsstokken ved grubene eller med den kommune hvis økonomiske liv vil bli hårdt rammet, om vi, for å si det i en videre ramme, risikerer på grunn av den politiske utvikling å stanse industrier eller grubedrift som kan antas å være av krigspolitisk interesse, fordi vi er klemte mellom øst og vest – fordi vi av hensyn til Russland ikke tør gå videre med å selge til de andre, og vi av hensyn til de andre ikke tør selge til Russland. Det kan jo tenkes å utvikle seg fra det ene felt til det annet og skape visse vanskeligheter for oss.

Det ville være av interesse å få dette forhold gjort noenlunde klart. Det er bare et tidsspørsmål, tror jeg, når der fra Vest-Agder-representantene i Stortinget, hvis man ikke får noen rede på det underhånden, vil bli interpellert om disse ting som spiller en rolle for fylkets økonomiske liv – og det egner seg jo ikke til noen art av offentlig behandling. Det antyder altså muligheter som vil være lite hyggelige, og fordi det er meget sterkt omtalt i alle industrielle kretser her i byen nu og ennå mere naturligvis i Vest-Agder, vil det være av interesse å få de ytterligere opplysninger som eventuelt kunne gis.

Det var et spørsmål av rent informatorisk art ...

Utheim: Hvor mange arbeidere beskjeftiges ved Knaben normalt?

Hambro: Jeg tør ikke si hvor mange arbeidere der er nu – kanskje Moseid vet det.

Moseid: Jeg tror det er 300.

Hambro: Det har vært mellom 150 og 300 i de skiftende tider, og det er jo en svært liten kommune som er meget vanskelig stillet, og det gjelder strøk av landet hvor der ikke er for meget industri, så det har naturligvis en viss interesse å holde det oppe.

Utenriksministeren nevnte at de varer vi får fra Russland og som har vært meget verdifulle for oss, er det man ellers kaller dollarvarer. Men i hvilken valuta betaler vi importen fra Russland? Behøver vi overhodet ikke å utrede noe i hård valuta når vi kjøper fra Russland, hvor vi har så relativt lite av byttemidler? Jeg spør av ren uvitenhet, fordi forholdet ikke er meg helt klart. Der har vært skiftende opplysninger gitt til forskjellige tider, og dette spiller jo en viss rolle.

Vi befinner oss på et meget vanskelig område, og vi er glade for informasjonen. Vi synes at vi kan ikke få nok av dem, for det er spørsmål som opptar oss alle ganske naturlig meget sterkt i denne tid, og vi har en trykkende følelse av at disse handelsøkonomiske forhold som utenriksministeren fremhevet er på det intimeste forbundet med storpoltiske og militærpolitiske forhold som er under utvikling, og det er mulig at vi må innstille oss på å være mest mulig ubemerket og å leve i en viss handelspolitisk stillhet når det gjelder disse forskjellige forhold. Det vil på den annen side øke våre økonomiske vanskeligheter. Derfor er det så uhyre nødvendig for oss å være orientert, for det spiller inn for mange av de saker som vi ellers diskuterer i Stortinget.

Formannen: Før jeg gir ordet til utenriksministeren, vil jeg bare gjøre oppmerksom på at det jo er tatt stenografisk referat av utenriksministerens redegjørelse, og vi skal da sørge for at det blir delt ut så snart som mulig. I den sammenheng gjør jeg oppmerksom på at vi må ha et møte i den utvidede utenrikskomite i slutten av neste uke, og i mellomtiden vil jo medlemmene ha hatt anledning til å se på redegjørelsen, slik at vi eventuelt kan komme tilbake til saken da.

Utenriksminister Lange: Hvor det gjelder å dele ut til en så stor forsamling en redegjørelse om ting som det er såvidt viktig ikke kommer utenfor denne krets, vil jeg be om at en i denne saken, som vi ofte tidligere har gjort, følger den praksis at der blir tatt f.eks. 6 avskrifter som så ligger på Stortingets kontor under betryggende forhold, slik at flere av komiteens medlemmer kan lese det samtidig, uten at det blir delt ut.

Med hensyn til Hambros fremstilling av forholdene ved Knaben, må jeg gjøre hans ord til mine: Om han ikke var fornøyd med min fremstilling, så er jeg ikke fornøyd med hans. Hvor det gjelder eiendomsforholdene er der ingen uenighet, det er et svensk selskap. Hvor det gjelder den norske ledelses holdning, er der heller ingen forskjell i vurderingen. Men hvor det gjelder fremstillingen av hva som faktisk har passert når det gjelder molybden som ledd i vår samhandel med Russland, må jeg få lov til å gi en noe annen fremstilling enn den Hambro ga.

Den siste kontrakt som overhodet ble inngått, var i 1948. Under forhandlingene da ble det fra russisk side insistert på som et vilkår for at vi

overhodet skulle få noen avtale, at vi skulle forplikte oss til en årsleveranse på 150 tonn. Imidlertid viste det seg at Knaben, fordi malmgangene nu var utbrukt og også fordi det var meget vanskelig å få arbeidskraft til grubene fordi boligforholdene ikke var særlig gunstige og fordi de ligger værhardt til, ikke var i stand til å produsere totalt mere enn såvidt jeg husker ca. 90 tonn i løpet av hele året 1948, og der ble da eksportert 90 tonn sier utenriksråden, i det år. Der sto da en rest på 60 tonn på avtalen på 150, og det som skjedde under forhandlingene om avtalen for 1949, var at vi ikke tok opp noen ny kvote i det hele tatt fordi vi visste at Knaben ikke ville være i stand til å produsere – ikke fordi de ikke ønsket det, men fordi de ikke kunne. Men vi forhandlet med Knaben og oppnådde at de skulle holde driften gående, selv om den ikke var særlig lønnsom, til vi hadde fått oppfylt 1948-kontrakten med 150 tonn, slik at det under avtalen for 1949 ble levert et restkvantum som sto igjen fra avtalen for 1948 på 60 tonn, og siden har det ikke vært levert noe. Russerne må ha skjønnet at det ikke nyttet – det kan jo være at handelsutsendingene, selv om de har vært nektet adgang, har skaffet seg de nødvendige opplysninger – for under forhandlingene nu om handelsavtalen for 1950, ble saken overhodet ikke reist.

Utenriksråd Skylstad: Er det ikke i alt levert 160 tonn, 10 tonn i tillegg til de 150?

Utenriksminister Lange: Det er mulig at det har vært et slikt tilleggskvantum på 10 tonn, slik at det til sammen ble 70 tonn i siste omgang.

Nu holder de på med oppfaringsarbeider ved Knaben, og fra Utenriksdepartementets side har det ikke vært sagt noe om at man ikke skulle fare opp, men vi har sagt at fra vårt synspunkt ville det ikke være noen ulykke om disse oppfaringsarbeidene tok lang tid og om man ikke forhastet seg med å sette i gang driften igjen. Og det er ganske klart at i det øyeblikk der kommer drift i gang igjen, vil også det russiske press for å få denne leveranse som har vært en tradisjonell del av varebyttet ihvertfall i de senere år, komme.

Hambro brukte det uttrykk at vi kommer opp i disse vanskeligheter fordi vi står klemmt mellom øst og vest. Jeg tror vi må se dem også ut fra den synsvinkel at det også er en norsk interesse at ikke Sovjet-Samveldets og Øst-Europas krigspotential styrkes, så langt vi kan være med å hindre at den styrkes.

Hvor det ellers gjelder samhandelen med Russland, så har jo den hele tiden vært basert på et bytte av vare mot vare. Avtalene har vært oppgjort på den måte at man har forhandlet om så og så mange ti tusen tonn korn, som er det viktigste fra Russland ved siden av manganmalm – der er forskjellige andre varer som spiller mindre rolle – mot så og så store mengder av fett, så og så mange tonn aluminium, så og så mange tønner saltsild. Saltsild, fett, aluminium er vel hovedpostene på norsk side.

Man har da forsøkt å veie av mengde mot mengde, slik at der ikke oppsto noe norsk betalingsproblem i det hele tatt. Det har ikke alltid lyktes å få sluttet kontrakter fullt ut for de mengder avtalene har omfattet, slik at det til forskjellige

tider har oppstått tilgodehavender den ene eller den annen vei. For øyeblikket er situasjonen den at vi helt siden avtalen av 1948 skylder Sovjet-Samveldet noen og tredve mill. kroner, som Sovjet-Samveldet hvis det ønsker det kan forlange betalt i dollar. Der har vi hittil, både under forhandlingene om avtalen for 1949 og for 1950 oppnådd at Sovjet-Samveldet har sagt at de ikke skal kreve dette betalt, det skal forrentes efter en meget lav rentefot, men vi holder for sikkerhets skyld alltid det nødvendige dollarbeløp i reserve for det tilfelle at spørsmålet om betaling plutselig skulle kastes inn.

Nu betyr ikke dette at vi ikke har fått noen avtale truffet for 1950 at der ikke er noen samhandel med Sovjet-Samveldet, idet vi i 1948 samtidig med forhandlingene for 1949 om årets avtale sluttet en treårskontrakt løpende i 1949, 1950 og 1951, som altså først vil være oppfylt ved utgangen av 1951. Denne treårskontrakten omfatter omtrent halvparten av kvantum og verdi av det som har pleid å være totalomsetningen med Sovjet-Samveldet nu i årene etter krigen. Totalomsetningen har ligget på omkring 100 mill. kr. hver vei, og treårsavtalen omfatter varer til en verdi av 50 mill. kr. hver vei, og den går sin gang uforstyrret av den nuværende stans i forhandlingene om årsavtalen.

Dessuten er det blitt gitt tilkjønne fra den sovjetiske handelsrepresentasjon her at uansett om vi har noen avtale eller ikke, er de interessert i å selge varer, og de byr frem varer til salg. Der må oppgjøret skje i dollar, men de er også interessert i og villige til å kjøpe varer fra oss, og til da å betale i dollar. Vi holder nu på å forsøke om det kan være mulig uten formell avtale å få til slike kjøps- og salgsforretninger som balanserer så noenlunde, slik at der ikke oppstår noe større dollarproblem som resultat av det. Hvor lenge den ordningen vil bli opprettholdt, vet vi ikke, men vi tar det også som et symptom på at hele spørsmålet om hvilken politikk som skal føres er under overveielse høyt oppe et sted, og i mellomtiden får de altså lov til å forsøke å ordne det i beskjedne målestokk uten noen avtale.

Friis: I sin alminnelighet må jeg få lov til å si at det vi nu er kommet opp i, ikke forbauser meg synderlig. Vi er kommet til et krysningpunkt som er en logisk følge av den politikk vi har ført. Jeg husker meget godt at jeg alt i den første debatt vi hadde i Stortinget pekte på det som sto i avtalen fra amerikansk side om stockpiling (lagring) av strategiske varer, og jeg pekte på at her var det et punkt som etter min oppfatning i all fall syntes å peke utover de strengt økonomiske formål som det offisielt så sterkt ble hevdet var det eneste Marshallplanen tok sikte på, og henimot ikke bare en politisk utvikling, men også en militær utvikling. Dette har hele tiden vært kategorisk benektet.

Såvidt jeg erindrer pekte jeg også uttrykkelig på molybdenspørsmålet. Knaben Gruber har jeg litt greie på. Jeg har vært der en del ganger, jeg har sett både godt og vondt der, de forsømte boligforhold, de ynkelige sosiale forhold som har rådet der gjennom alle år. Jeg har vært sterkt opprørt over dem, og jeg har skrevet om dem i avisen på Sørlandet flere ganger. Og også om dette med eiendomsforholdet, at det var svenskene som eide grubene. Allerede før krigen

skrev jeg at det var sannsynlig at eksporten ville komme til å gå til Tyskland via Sverige hvis vi kom i krig.

Vi så jo under krigen at Knaben Gruber ble bombet, og for oss i Kristiansand som hadde Falconbridge og andre likeså krigsviktige bedrifter like innpå oss, var det noe merkelig og det ble et samtaleemne, at akkurat Knaben skulle bli bombet. Og det var jo også det tragiske ved det at det medførte – jeg husker ikke hvor mange – norske arbeideres død.

Det rimelige hadde vel kanskje vært at man like etter krigen hadde nasjonalisert Knaben Gruber, for man måtte jo etter hvert forstå at de kunne komme til å bringe oss opp i nye vanskeligheter. Dem står vi da nu oppe i, og jeg er tilbøyelig til å være enig med utenriksministeren i at når kravene fra Sovjet-Samveldet settes så høyt opp som det gjøres, er det fordi man i dag står overfor en alminnelig etappe i den kalde krigen. Jeg leser adskillig stoff om dagen om de voksende interessemotsetninger mellom Atlanterhavspaktens land, om hvilken skuffelse Haagerkonferansen har vært, om hvilken skuffelse Brysselkonferansen har vært. Mrs. McGormick i New York Times skriver: «Aldri har det etter krigen vært så stor meningsstrid mellom de allierte som nå.»

Jeg tror disse ting henger sammen og bør sees sammen. Jeg tror ikke vi må skremme oss opp til å tro at nu står vi umiddelbart foran en tilspisset situasjon overfor Sovjet-Samveldet, og vi har all grunn til å se rolig på tingene. Det er jo forsåvidt, må en si, en gledelig iakttagelse at det har tatt så lang tid før motsetningene kom til et slikt krysningspunkt for vårt vedkommende, og at i det hele tatt den kalde krigen fremdeles i denne sak befinner seg på det handelspolitiske plan.

Med hensyn til det Hambro sa om russisk spionasje på Knaben, så tør det vel kanskje være så. Jeg vet ikke om Hambro har vært på Knaben noen gang. Det ligger så ødselig til oppe i ødemarka, omringet av en natur som er ødelagt av bedriftens avfallsprodukter, slik at det ser ut som leire omkring hele bedriften, og jeg tror ikke det vil være lett for noen å kripe skjult frem til Knaben Gruber. Men jeg legger ikke noen synderlig vekt på det punkt. Jeg ser på spørsmålet ut fra de alminnelige betraktninger som jeg gjør gjeldende om situasjonen innenfor den kalde krigen, og noe synderlig annet enn å vente på hvordan den vil utvikle seg, kan vi jo ikke gjøre. Men vi må jo alle være enige om at bortsett fra dette med strategiske varer som jo er et nokså vanskelig begrep å avgrense, så er dette fra amerikansk side en noe underlig form for den liberalisering av handelen som man ellers hører så meget om at vi må forsere frem.

Men tross alle de meget alvorlige momenter i situasjonen som jeg også så at utenrikskomiteens formann fremhevet i en artikkel i Arbeiderbladet forleden dag, er det vel slik at det er så sterke krefter i arbeide på begge sider for å komme frem til disse kompromissløsninger, foreløpig i all fall, at vi ikke bør se på det som nu er forelagt oss med altfor pessimistisk blikk.

Konrad Knudsen: Jeg vil gjerne ha sagt likeoverfor de siste bemerkninger av Friis med hensyn til Amerikas interesse av liberalisering av handelen, at jeg er

dypt enig i den betraktning at man ikke skal søke å liberalisere handelen når det gjelder krigsviktige varer. Det må være noe av det mest gledelige at man er kommet dit hen at man ikke lenger ganske enkelt kan stille seg som en særlig interesse å forsyne en annen part med våpen og andre strategiske varer som man vanligvis får servert i hodet noe senere. Så jeg synes det er en logisk, og ikke bare logisk, men en meget fornuftig og riktig politikk som der er lagt opp.

Men det var ikke bare for å si dette jeg tok ordet nu, jeg vil også gjerne få komme med et detaljspørsmål. Det ble sagt noe om at Sverige og Sveits for sin egen skyld også var interessert i ikke å levere strategisk viktige varer til Østen. Det er meg fortalt – jeg vet ikke om det er riktig – at mens Norge har måttet avbryte de handelspolitiske forhandlinger med Tsjekkoslovakia på grunn av et visst erstatningsspørsmål, så har Sverige og Tsjekkoslovakia sluttet den største handelsavtale de noen gang har hatt. Den løper seg opp i over 120 mill. svenske kroner, og i denne handelsavtalen skulle det fra svensk side leveres store mengder av de strategisk viktige varer som vi finner i all fall i Liste 1B. i den amerikanske oppstilling og inndeling av disse varene. Altså, mens vi forsøker å gjøre vårt erstatningskrav gjeldende i vår handelspolitiske avtale med Tsjekkoslovakia, så har svenskene satt det spørsmål til side, eller i all fall søkt å løse det på alminnelig diplomatisk vei, og satt det helt utenfor når det gjelder de handelspolitiske spørsmålene. Siden vår utenriksminister nevnte at Sverige skulle ha gitt uttrykk for en slik tanke at det gjerne ville følge oss også i egen interesse når det gjaldt disse spørsmålene, synes jeg der er lite samsvar mellom liv og lære fra svensk side i dette spørsmål, og jeg er derfor interessert i å få vite om det virkelig er så at svenskene åpenbart driver en utstrakt handel med krigsviktige varer med de øst-europeiske land.

Torp: Jeg var med og førte disse handelsforhandlingene med Sovjetsamveldet både for avtalen i 1947 og for avtalen i 1948, og det er klart at når man sitter i slike forhandlinger, er det bestemte ting man lærer seg til å se. Det var det at de som man hadde til motpart, hadde ikke noen sentimentale følelser hverken overfor den ene eller den andre; de var harde og dyktige og fulgte en bestemt linje, og bakgrunnen – som man ofte kunne merke på det tidspunkt – det var at de forberedte seg på å bli sterke nok til å bruke våpen hvis det var nødvendig. Og alle de varer som de kunne få, presset de en liten nasjon til å gi fra seg med de mest brutale midler, hva som ikke i og for seg var noen overraskelse. Det sier seg selv at hvis vi vil være med på å gjøre vårt for å bevare freden i verden, så må vi vente at vi kommer til å bli stilt overfor spørsmål som har økonomisk betydning for landet vårt, og hvor vi vet at vi vil tjene på å si ja, men som vi ut fra vår innstilling for øvrig må finne oss i å si nei til. Jeg vil også si at når vi har gått inn på den politikk som vi fører i dag, må vi, som utenriksministeren sa, være villige til å se den interesse som ligger i at har vi krigsviktige varer, får vi søke å fordele dem til den part vi står sammen med, så langt det lar seg gjøre. Det er selvfølgelig et avveiningsspørsmål hvor langt vi kan gå på dette område, men *det* må være innstillingen, for ellers har det jo ingen mening, det har da ingen hensikt å velge en linje som den vi har valgt.

Jeg forlangte ordet også for å si et par ord om bombingene av Knaben, hr. Friis sa at det var megen samtale om det. Det er neppe noen nordmann – det kan høres som jeg tar litt sterkt i – men det er neppe noen nordmann som kjenner den situasjon og den sak bedre enn jeg gjør. Jeg satt selv i det utvalget som hadde med disse ting å gjøre, og som satte opp listene over de bedrifter og anlegg som var bombemål 1, 2 og 3, alt etter sin viktighet, og ingen kan vel selv i dag si at ikke Knaben gruber var bombemål A i det alfabet som det var om å gjøre å følge når det gjaldt å vinne krigen. Jeg har hørt det som har vært sagt både under krigen og etter krigen, at man bombet fordi det var en bestemt økonomisk interesse som hadde innflytelsen, hadde det vært en annen økonomisk gruppe som hadde vært interessert, ville man neppe ha bombet Knaben. Det tror jeg har ingen ting for seg; det var rene krigsformål som nødvendiggjorde bombingene av Knaben. Jeg tør også legge til, at vi hindret sikkert – fordi vi hadde et utmerket samarbeid – svært mange industrielle anlegg her i vårt land i å bli bombet; det vet de som satt med i England og kjenner tingene fra den inderste ringen der borte. – Når det gjelder spionasje, så tror jeg også at hverken fjell eller høyder eller kulde hindrer at det blir foretatt en slik spionasje. Jeg synes alle nordmenn bør gå ut fra som en forutsetning at spionasje vil bli drevet, og den anstrengelse som er nødvendig for å gjennomføre den, den vil de ta på seg. Det er den utgangsstilling som jeg synes vi bør ha i denne forbindelse, og ikke den at de lar være. Jeg er helt overbevist om at så sant det lar seg gjøre, vil de drive en slik spionasje hvis det hører med til det de trenger for å være sikre på at de har alle opplysninger. Jeg mener derfor at der bør vi være på vakt.

Det er også et annet moment som jeg synes det er riktig å nevne når vi først er kommet inn på dette, - det er det at vi skal ikke heller glemme bort at faren for at det skulle oppstå krigerske forviklinger i verden, ligger etter min oppfatning på *en* side. Jeg tror ikke noe på at det blir krig i verden hvis ikke den provoseres frem av dem som hører hjemme i det vi kaller *øst* i dag. Det er min overbevisning, og jeg mener derfor at enhver støtte vi kan gi for å gjennomføre den politikk som man har tatt fatt på i vest, tjener fredens sak.

Jeg vil gjerne legge til at det er ikke så lett å sitte og forhandle med land som Sovjet-Samveldet når man stilles overfor problemene. Hr. Hambro har sagt ofte, og det er jeg så enig med ham i, at det er ikke lett å være liten når man står overfor en stor motpart, og det har jeg hatt følelsen av så mange ganger, spesielt derborte. Men vi må for å tjene fredens sak søke å gjøre vårt, og derfor er jeg glad for - jeg understreker hr. Konrad Knudsens ord her – jeg er glad for at man har tatt opp til alvorlig overveielse også å legge noe i vektskålen for å få alle til å bli med når det gjelder å føre på lister de strategisk viktige varene.

Utenriksminister Lange: Til hr. Konrad Knudsens spørsmål om handelsforhandlingene med Tsjekkoslovakia vil jeg bare ha sagt at det er fullstendig vill-ledende hvis det sies at våre forhandlinger med Tsjekkoslovakia er brutt. Det er for øyeblikket en forhandlingspause, de tsjekkoslaviske forhandlere er reist hjem, men med uttrykkelige tilsagn om at de vil komme tilbake og forhandle videre. Det som har skapt noe av vanskelighetene er riktignok at vi har forsøkt, i sammenheng

med disse forhandlinger og som et ledd i betalingen for det varebytte vi måtte kunne bli enige om, å få ordnet spørsmålet om erstatning for de Mustads fabrikker som er nasjonalisert i Tsjekkoslovakia. Det er riktig at det er sluttet en ganske omfattende varebytteavtale mellom Sverige og Tsjekkoslovakia, men det er helt nytt for oss i Utenriksdepartementet at det i den skulle inngå levering av krigsviktige varer i stort omfang fra svensk side. Både når det gjelder Sverige og Sveits' holdning til dette spørsmål, er jo den betinget av at de også har undertegnet tosidige avtaler om det europeiske gjenreisingsprogram og er med der. De er altså ikke med i den felles gruppe i Paris, men står i samme stilling som vi gjorde inntil vi kom med der i november 1949 – de har hver i sitt land tosidige kontakter med de amerikanske representanter. Jeg tror man kan gå ut fra at det skjer ingen eksport fra Sveits' eller fra Sveriges side, som det ikke har vært diskusjon om med de amerikanske representanter, - akkurat som vi i mange tilfeller har meddelt at vi må ha adgang til å fortsette eksporten av varer, har sikkert også Sveits og Sverige hevdet det samme, men jeg tror neppe det vil ha forekommet at de har eksportert hvis det fra amerikansk side har vært gitt uttrykk for meget alvorlige innvendinger mot det ut fra dette felles syn.

Til hr. Friis vil jeg gjerne bare si at en skal jo ikke overdrive heller hvilken betydning dette samarbeid om kontrollen med krigsviktige varer har hatt for den situasjon vi har i handelsforhandlingene med Sovjetsamveldet i øyeblikket. Finland, som ingen mistenker for å være med i noe sådant, står nøyaktig i samme situasjon som vi, og det gjør også Sverige som ikke er med i Paris-gruppen. Ingen av dem er med i Atlanterhavspakten. Så dette er meget mer en generell holdning fra sovjetisk side overfor alle land utenfor satellittenes krets enn det er spørsmål om en spesiell holdning i forhold til medlemmer av Atlanterhavspakten. Det tror jeg vi skal være klar over.

Ut fra mitt syn på hvordan vi skal ordne de økonomiske forhold, kunne jeg være enig med hr. Friis i at det kunne vært grunn til å overveie om vi ikke skulle ha nasjonalisert Knaben. Men vi ville jo ha stått ganske annerledes vanskelig i det med handelsforhandlingene med Russland hvis staten hadde eid Knaben og hadde vært direkte ansvarlig for produksjonen der, så ut fra det synspunkt tror jeg vi kan være glad for at Knaben ikke ble nasjonalisert.

Jeg skjønner ikke riktig hvor hr. Friis har sitt inntrykk fra at man er så skuffet over Haag. Med all mulig respekt for Mrs. McGormick tror jeg ikke vi skal tillegge en uttalelse av henne i hennes spalte i New York Times den betydning hr. Friis gjør. Jeg håper jeg får anledning til å komme tilbake i denne forsamling i en nær fremtid med en redegjørelse for hvordan vi fra norsk side har tenkt å legge an vår deltakelse i det forestående møte i Atlanterhavspaktens råd i London. At det rådsmøte nå blir holdt med en meget omfattende dagsorden, tar jeg som et tegn ikke på at motsetningene er større enn noensinne, men på at ønsket om å nå frem til felles synspunkter er sterkere enn noensinne. Men jeg vil ikke komme inn på alle de problemene i dag. Neste gang blir det kanskje også anledning til å si litt om resultatet av de møter som er holdt i Haag og Brussel og jeg vil gjerne få anledning til å komme tilbake til det.

Hambro: Jeg er i meget enig med hr. Torp i hva han anførte, og han vil kanskje huske at når jeg har bragt opp spørsmålet om Knaben tidligere, var det for å be om at man stanset eksporten til Russland før man eventuelt ble nødt til det. Hva bombingene angår, har jeg aldri hørt noen kritisere den, og jeg vet at det norske styre for Knaben var vel på sin vis indirekte medvirkende og i meget høy grad ytret ønske om at man skulle bombe Knaben for å stanse den eksporten som ble drevet. Og uten den bistand ville det vært vanskelig nok å finne Knaben gruber der ligger slik til at det ikke er lett fra luften å vite hvor bombene skal slippes ned. – Jeg er enig med hr. Friis i den ting at det har vært en skuffelse at man ikke har fått bragt Knaben gruber over på norske hender. Det må ha vært langsiktige planer den gang da Axel Johnson kjøpte det av avviklingsboet i Centralbanken; det var ikke noen meget lukrativ pengeanbringelse den gang. Men da det var gått over på svenske hender, kom en gruppe fra Bergen med Mowinckel og forsøkte å kjøpe det tilbake og bød Johnson gode betingelser for å ta det hele, og han nektet å selge, de ville ha det. De svenske storindustrier som bruker molybden og sender disse krigsviktige produkter til Russland, det er Axel Johnsons industrier, han er hovedeier i de bruk som produserer der. Hvis man kunne finne en form – jeg mener man muligens kunne ha gjort det den gang da man forhandlet om Lettmetall og mange andre ting vi skulle erverve tilbake fra Sverige – hvis vi hadde kunnet få med Knaben gruber der, ville det ha vært en vinning. Jeg synes det er vel verd å drøfte med det norske styre og de norske interessenter om det kunne finnes veier til å tvinge eller i hvert fall bevege, svenskene til å selge det, - vi bør ikke ha det på svenske hender. Men jeg er enig med utenriksministeren i at hvis det under de særegne omstendigheter hadde vært statsdrift, så ville vi vært i en meget vanskelig forhandlingsteknisk stilling. Men det burde være på norske hender og under norsk kontroll på en ganske annen måte enn det kan være i dag, især fordi den svenske hovedeier jo var helt tysk innstillet under krigen altså, og har vært svært lite velvillig mot norske interesser og sikkert har den samme innstilling fremdeles. De vil ikke gjøre noe for å imøtekomme norske interesser og den betydning det kunne ha å holde Knaben i gang. Grubene er jo også delvis skadet under krigen. Det ligger jo i dagen at det for de vestlige makter, for Atlanterhavs-landene, også er behov for molybden for tiden, så vi behøver ikke la anlegget ligge ned i den forstand at ikke en produksjon med en gang kunne tas opp i det øyeblikk vi mente vi politisk var i stand til å gjøre det.

Forøvrig vil vi med stor interesse imøtese utenriksministerens redegjørelse for de konferanser som har vært.

Mrs. McGormick i New York Times er en meget fremragende journalist og ganske annerledes kunnskapsfylt og bunnsolid underbygget enn mange av dem som skriver, men hun har vært skuffet helt siden 1945. Hun var uhyre skuffet under fredsforhandlingene i Paris. Jeg hadde anledning til å være sammen med henne og hennes mann da og også senere. Hun hører til dem hvis innstilling er en dyp skuffelse over hele verdensutviklingen siden da – så at hun ikke har vært fornøyd med Haag, behøver ikke å gå noe meget dypt. Jeg har en fornemmelse av – det faller noe sammen med hva utenriksministeren uttalte – at motsetningene ikke er større,

men man snakker mer åpent om det, hvilket er nødvendig for å nå frem til en bedre forståelse. Det har jo aldri vært noen dyp sympatisk forståelse dessverre mellom englenderne og amerikanerne, og en av grunnene har vært at de ikke har snakket ut om de misforståelser og de stemninger som der gjorde det vanskelig. Nå lufter de da følelsene og derigjennom skapes der en renere atmosfære, og jeg tror det er den eneste vei man har å gå. Og hvis man kunne få trukket Irland noe mere med inn i dette samarbeid, ville det ikke minst i Amerika ha en veldig betydning. Det er det som har ligget under meget av uviljen mot England fra amerikansk side, det har alltid vært de irske forhold. Jeg er glad for at vår ambassadør i London har gjort sitt besøk i Dublin nå og konferert med de forskjellige fremtredende menn i Irland. Jeg tror det har sin betydning at man får trukket Irland mest mulig inn i samarbeidet, ikke bare ut fra åpenbart strategiske hensyn, men fordi det har en betydning ikke bare i Amerika, men også i forskjellige av de britiske dominions. Jeg mener at man skal ikke ligge under for noen pessimisme når det gjelder mulighetene for dette samarbeid, og der kan nettopp de små stater som nyter en viss moralsk aktelse, gjøre mer enn de kanskje kan gjøre på noe annet felt, ved å jevne ut misforståelser og få de større til å tale med hverandre. Det håper jeg også det blir anledning til når Atlanterhavs-maktene nå skal holde sitt rådsmøte.

Formannen: Før jeg gir ordet til neste taler, vil jeg gjerne opplyse at det nå er skaffet opplysninger om arbeidsstokken ved Knaben, som det ble spurt om. Det viser seg at før krigen var den ordinære arbeidsstokk fra 300 til 350 mann. Under krigen var arbeidsstokken til sine tider oppe i 1000 mann. For tiden er den nede i 80-90 mann.

Selvik: Hr. Friis sa at vi står ved et krysningpunkt, og at denne situasjon er en logisk følge av den politikk vi har ført. Jeg er dypt uenig i den påstand, og jeg mener ikke den kan bli stående uimotsagt i denne forsamling. Det er ikke vår tilslutning til det økonomiske og det militærpolitiske samarbeid som har skapt den kalde krigen. Den var startet, og startet av Sovjetsamveldet lenge før vi hadde sluttet oss til Atlanterhavspakten, lenge før den var påtenkt, ja sogar før Marshall-samarbeidet, det økonomiske arbeid, var en kjensgjerning.

Det er riktig nok, som hr. Hambro sa, at vi føler oss klemt mellom øst og vest, men denne klemmen ville ha vært verre og vanskeligere etter min oppfatning hvis ikke dette økonomiske og også dette militærpolitiske samarbeid hadde kommet i stand. Vi hadde stått verre i det også med hensyn til kontrollen med krigsviktige varer. Dette spørsmål ville – det må vi være klar over – ha dukket opp i en kanskje enda skarpere form hvis Sovjetsamveldet og U.S.A. alene sto mot hinannen. Vi ville vel da ha måttet regne med at vi kunne bli utsatt for press fra vest på en ganske annen måte og ganske anderledes hårdhendt enn vi nå er. Jeg synes at denne eksportkontroll med krigsviktige varer er håndtert hensynsfullt og rimelig fra amerikansk side hittil, og i betraktning av at vi alle samme som er med i dette samarbeid, har den samme interesse av ikke å øke Sovjetsamveldets krigspotential, synes jeg at vi hittil i all fall har svært lite å beklage oss over, og vi må ikke tro at vi

ville ha sloppet billigere fra det hvis vi hadde stilt oss utenfor samarbeidet. – Det var vesentlig det jeg ville si.

Det som hr. Friis ellers snakket om, uenigheten og splittelsen mellom vestmaktene – vel, vel, det kan så være at de ikke er enige i ett og alt, og at man kan være skuffet over mange ting, men stort sett har dette samarbeidet både på det økonomiske og på det militærpolitiske område gått bedre og vist større resultater enn man nær sagt kunne ha lov til å vente. Det er slik at på den ene siden der er all makt og myndighet sentralisert, og all meningsytring er kontrollert. På vår side er det fritt ord, for hr. Friis og for Mrs. McGormick. Hvemsomhelst kan ytre seg nær sagt om hva som helst. At disse spørsmål som vi behandler her fanger interesse i en høyere grad enn før er naturlig nok, men det er jo ikke alle som uttaler seg, som er så særlig sakkyndige på området. Det er ikke bare «facts» som kommer frem, nøkterne vurderinger, det er også meget som er rent følelsesbetonet. Alt i alt tror jeg ikke at man på noensomhelst vis kan konstatere at dette samarbeid, enten det er det økonomiske eller det militærpolitiske, har ført til at Atlanterhavs-maktene, eller de vestlige demokratier, har fjernet seg fra hinannen. Jeg tror at vi tvert imot holder på å arbeide oss sammen.

Moseid: Jeg er enig med utenriksministeren i at det i høyeste grad er i vår egen interesse å delta i det forebyggende arbeid mot krig, for fred, ved at man søker å hindre at krigsviktige varer går til stater som kan befryktes å interessere seg for krig. Det er helt på det rene etter mitt skjønn at alle de demokratiske folk er fullt på det rene med at en ny verdenskrig vil være en fryktelig ulykke for hvert enkelt land, uansett om de er store eller små. Det eksisterer etter mitt syn ikke noen krigsfare fra noe demokratisk lands side, derimot kan det nok være grunn til å frykte for at det finnes diktaturstater som mener å kunne vinne noe ved en ny krig, og det er bare hvis *det* er tilfellet, at krigsfare er akutt eller aktuell. Det må derfor være selvsagt også ut fra norsk synspunkt at vi må avverge så godt det er mulig enhver tilførsel som kan aktualisere krigsfare. Det foregår, etter hva utenriksministeren nevnte, nå undersøkelser om nye forekomster ved Knaben, det er vel grunn til å anta at de vil gi positive resultater, men det kan jeg jo ikke uttale noe absolutt sikkert om. Hvis det skulle være riktig at disse undersøkelser ikke blir forsert frem, så kan det nok være at det vil bli nødvendig fra statens side å interessere seg for en eller annen ordning for sysselsettelse i det distriktet, og det vil da kanskje være naturlig å ta opp det spørsmålet så snart som mulig, for personlig tror jeg nok det er meget som taler for at det ville være av nasjonal interesse at dette arbeid ikke ble forsert frem i øyeblikket. Jeg vil nevne dette som en tanke som bør være til observasjon også i Utenriksdepartementet.

Formannen: Jeg vil gjerne si et par ord selv. Jeg skal ikke inn på prinsipielle sider ved saken, men for å bringe diskusjonen tilbake til det som egentlig var dens formål, vil jeg nevne at det foreligger jo et konkret problem i forbindelse med dette spørsmålet om samhandelen med Øst-Europa, og det er spørsmålet om Knaben gruber, og der er situasjonen for så vidt gunstig som Sovjetsamveldet ikke stiller noe

krav om å få molybden lenger, og det er derfor heller ikke behov for noe krav fra den annen side, fra amerikansk side, om å stanse eksport av molybden til Sovjetsamveldet. Jeg tror da at ut fra de flestes synspunkt må man være enig i den linje utenriksministeren har trukket opp, og si at det beste er å fortsette oppfaringene i Knaben gruber, men la produksjonen hvile. Det er klart at når man lar produksjonen hvile, reiser det et sosialt problem for vedkommende kommune og distriktet. Men i betraktning av våre utenrikspolitiske forpliktelser ifølge hele det både økonomiske og militærpolitiske samarbeid vi er gått med på, må det jo være mulig å finne en løsning som nettopp antydnet av hr. Moseid, og finne andre muligheter for sysselsetting i det distrikt det gjelder. Det forekommer i all fall meg at det vil være langt billigere å gå frem på den måte enn at vi skulle sette i gang en produksjon ved Knaben gruber, som vil reise problemer og føre oss inn i en situasjon som kan ha langt større økonomiske konsekvenser enn de det vil ha å skaffe sysselsetting til den kommune det her gjelder.

Utenriksminister Lange: Bare en kort bemerkning. Jeg tror vi har et litt for svakt grunnlag til for alvor å gå inn på diskusjonen om Knabens fremtid nå. Hr. Moseid sa at det er alminnelig oppfatning dernede at det er store forekomster. Det norske styre sier at de vet ingen ting om det, og at først resultatet av de oppfarringsarbeider som nå er i gang, og som nødvendigvis må ta en viss tid, vil kunne gi grunnlag for å vurdere om det fra rent indre økonomisk synspunkt vil være lønnsomt å ta opp igjen driften. Og først når vi har resultatet av oppfarringsarbeidene, har vi det nødvendige grunnlag for å kunne ta en avgjørelse av om det er andre hensyn enn de rent økonomiske som her skal spille inn.

Formannen: Flere har ikke forlangt ordet, og jeg anser da debatten for avsluttet. Dette var det eneste punkt på dagsordenen, men jeg gjør utenrikskomiteen oppmerksom på at vi må forsøke å få et møte igjen i slutten av neste uke.

Møtet hevet kl. 11.40.